

O PŘÁTELSTVÍ DVOU JOSEFŮ aneb CO PSAL MORAVAN JOSEF KLVAŇA SLOVÁKOVI JOZEFU LUDOVÍTU HOLUBYMU

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Vztahy dvou významných osobností, věnujících se ke konci 19. a počátku 20. století přírodním vědám a národopisu, sleduje příspěvek, vycházející z obsáhlé dochované korespondence jednoho z nich.

Je s podivem, že 150. výročí narození významné moravské osobnosti, Josefa Klvani, které připadlo na začátek r. 2007, zůstalo všeobecně opomenuto. Nevzpomněl jej ani populární Malovaný kraj, nesoucí podtitul Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, ani odborné Folia ethnographica Moravského zemského muzea v Brně, ani celostátní Český lid/Etnologický časopis a výjimkou nebyl ani sborník Slovácko. Na jeho stránkách byl ovšem již vícekrát v minulosti připomenut,¹ především proto, že tento rodák z Vídně (* 27. 1. 1857) byl s regionem Uherskohradištska bytostně spjat.² Po gymnaziálních studiích v Olomouci (maturitu vykonal 17. 7. 1877) a univerzitních studiích přírodních věd v Praze (1877–1882)³ nastoupil sice na své první místo na české gymnázium v Kroměříži, ale po dvou letech získal definitivní místo profesora na matičním gymnáziu v Uherském Hradišti. Jak sám později doznal, byla to následně ta nejkrásnější léta jeho života, kdy se vedle školních povinností věnoval rovněž svým zálibám, na předním místě geologii a národopisu, příležitostně také botanice. Idylka pokračovala i po r. 1894, kdy byl jmenován okresním školním inspektorem na sousedním hodonínském okrese (dva dny však stále učil na gymnáziu). Ke konci r. 1898 Uherské Hradiště opustil definitivně, když získal ředitelské místo na právě vznikajícím gymnáziu v Kyjově. Následné roky byly z Klvaňovy strany nepochybně věnovány budování svěžené instituce, což jistě byla vyčerpávající činnost („jařmo ředitelské“, jak psával), která značně omezila jeho vědeckou práci. Posléze na její intenzitu působily tragédie, které Klvaňu čas od času postihly: R. 1901 nešťastná smrt jeho manželky Růženy, r. 1909 záchvat mrtvice a nakonec dočasné uzavření (1915–1917) gymnázia v letech první světové války. To vše byly události, které spolu s nadměrným pracovním vyčerpáním snižovaly jeho životní vitalitu a měnily se v čekání na smrt: „*Na smrt bych se těšil; nemám ženy, nemám děti a život chorobného staršího člověka není lákavý,*“ napsal v jednom ze svých posledních dopisů.⁴ Josef Klvaňa zemřel dne 13. srpna 1919 po novém záchvatu mrtvice, a jak stálo na smutečním oznámení a jak my můžeme z odstupů času jen potvrdit, „*po životě plném práce pro vědu, školu, žactvo a dobro všech*“.⁵

1. Josef Klvaňa v r. 1879. Foto ze sbírek Vlastivědného muzea v Kyjově.

Není cílem tohoto příspěvku hodnotit osobnost Josefa Klvani jako vědce či pe-

dagoga. Připomenu jen, že byl vynikajícím přírodovědcem, který se zabýval mineralogií, petrografickým a geologickým výzkumem tak dobře, že r. 1890 byl jmenován dopisujícím členem Říšského geologického ústavu ve Vídni; své poznatky shrnul v práci o geologických poměrech Moravy, která vyšla r. 1897 jako součást prvního svazku počínající Vlastivědy moravské, organizované Muzejním spolkem v Brně.⁶ Dvakrát dokonce usiloval o univerzitní kariéru – r. 1891 o uprázdněnou stoliči geologie a mineralogie na pražské technice a r. 1899 o profesuru na české technice v Brně.

Stejně tak vynikajících výsledků dosáhl při studiu lidové kultury na Moravě, jak svědčí nejen řada dílčích statí, ale také jeho podíl na monografii Moravské Slovensko, pro jehož první svazek (1918) zpracoval lidové kroje dotyčné oblasti a ve druhém svazku (1921) napsal část kapitoly o výtvarném umění slovenského lidu. Kromě Slovácka věnoval nemalou pozornost Hané,⁷ ale krojovou problematiku nastínil také pro celou oblast Moravy.⁸ Nezanedbatelná byla rovněž jeho účast na Národopisné výstavě československé, pořádané r. 1895 v Praze.⁹ Řečeno slovy Evy Večerkové, „Klvaňa byl průkopníkem ve výzkumu lidového kroje a lidového výtvarného umění v době, kdy se formoval vědecký etnografický muzeální zájem o lidovou kulturu a památky života lidu.“¹⁰

Konečně byla předmětem jeho zájmu botanika. Na moravských luzích a hájích byl dobrým znalcem květeny, obor však dělal jen tehdy, když zbýval čas a tak tedy i poněkud nesoustavně, protože ten pohlcovaly i jiné záliby, jako fotografování (seznamoval jej s ním od r. 1887 švagr Šíma), nebo dočasně probuzený zájem o ornitologii¹¹ či historii.¹²

I z tohoto stručného náčrtu je zřejmé, že Josef Klvaňa byl muž hodný našeho obdivu a zájmu.¹³ To dokládá také poměrně velké množství drobných článků a statí, které mu různí badatelé a pisatelé věnovali, často přebírajíc jeden od druhého, bohužel však souhrnná, kritická biografie jeho života a díla dosud chybí, ač by si ji plným právem zasloužil. Snad tomu napomáhá i skutečnost, že Klvaňova pozůstalost není dochována v celku, navíc je rozptýlena na více místech.¹⁴ Želet musíme především ztráty převážné části přijaté korespondence. Více se kupodivu dochovaly Klvaňovy dopisy, a to i ve velkých celcích, i když doposud jen málo badatelésky využité. Tak prof. dr. Vladimír Ůlehla r. 1938 otiskl několik ukázek z celkem 112 dopisů, které Josef Klvaňa během let zaslal jeho otci Josefu Ůlehlovi (1852–1933), známému pedagogu, ideovému a organizačnímu činiteli moravského učitelstva na přelomu 19. a 20. století.¹⁵

Ojedinele byly publikovány i jiné písemnosti,¹⁶ přesto v různých pozůstalostech čekají na využití další velké soubory Klvaňových listů. Např. v pozůstalosti Františka Bílého (1854–1920), rovněž významného pedagoga, od r. 1910 zemského školního inspektora v Praze, je dochováno 57 dopisů z let 1897–1919.¹⁷ A v pozůstalosti švagra Josefa Šímy je uloženo dokonce 246 Klvaňových dopisů.

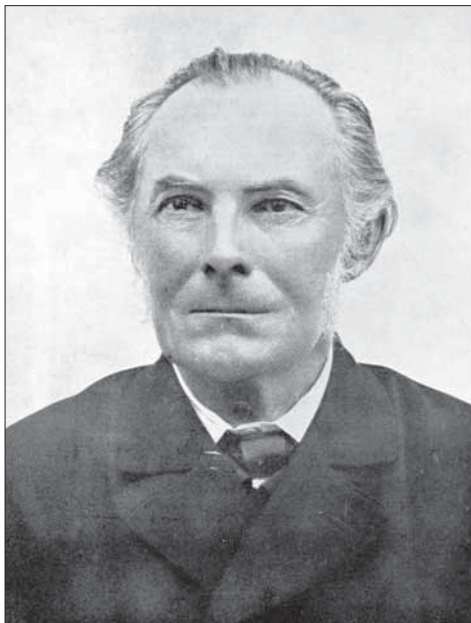
Upozornit však chci na jiný významný soubor Klvaňových dopisů, celkem 92 kusů, pokrývajících přes třicet let jeho života, když první list pochází z r. 1887 a poslední z roku Klvaňovy smrti, tedy z r. 1919. Dochoval se ve fondech Slovenské národní knihovny – Archívu literatury a umenia v Martine¹⁸ a adresátem byl jiný Josef, tedy Jozef Ludovít Holuby (1836–1923),¹⁹ povoláním evangelický duchovní, svými zájmy ale významný botanik,²⁰ etnograf,²¹ historik,²² literát²³ a vůbec všestranná – podobně jako Klvaňa – vědecká osobnost.²⁴

Narodil se dne 25. března 1836 v Lubine (okres Nové Mesto nad Váhom) v rodině evangelického faráře, což také předurčilo jeho životní dráhu. V letech 1847–1850 studoval na gymnáziu v Modre, pak do r. 1856 na proslulém evangelickém lyceu v Bratislavě. Své vzdělání završil r. 1860 krátkodobým pobytem na evangelické teologické fakultě ve Vídni. V období 1856–1860 působil jako vychovatel v Bratislavě, aby pak nastoupil dráhu evangelického kněze. Krátce byl jako kaplan ve Skalici (1860–1861), následně v letech 1861–1909 farářem v Zemianskom Podhradí, tedy opět nedaleko Nového Mesta nad Váhom. Od r. 1909 žil na penzi u provdané dcery v Pezinku.²⁵

Měl široké osobní zájmy, v nichž se mísila vědecká činnost s drobnou lidovýchovnou a osvětovou prací v zaostalé oblasti Slovenska. I když se politicky výrazněji neangažoval,

stavěl se proti dobovému maďarizačnímu tlaku. Oporou mu přitom byly myšlenky česko-slovenské vzájemnosti a spolupráce. Po zásluze mu v r. 1922 udělila Univerzita Karlova v Praze čestný doktorát. Byl také prvním čestným členem Československé botanické společnosti.

Holuby je oceňován především jako vynikající botanik středoevropského významu a nejlepší dobový znalec slovenské květeny.²⁶ Napsal kolem 250 studií a článků z dané oblasti, vytvořil množství herbářů, které se nacházejí ve sbírkách muzeí v Budapešti, Bukurešti, Kluži, Praze, Sarvaši, Bratislavě a Modre, a jeho jméno se objevilo v botanických názvech cca dvaceti druhů rostlin.²⁷ Klvaňa také nejednou obdivoval styl a dikci jeho článků, které byly srozumitelné i nezavščenému čtenáři: „*Máte Vy vzácný dar, i věc čistě vědeckou a tedy víceméně suchoparnou, opřísti kouzlem zajímavosti nejen verbálně, než věcně a více než to i národní,*“ psal Holubymu 4. 12. 1892 pod dojmem několika jeho zaslanych prací. „*Způsob, jímž*

2. Jozef Ludovít Holuby v mužném věku (foto P. Sochán).

Vy umíte vědu podati, ten zajisté nahrazuje Slovákům celou řadu učitelů vědecky působících a věda vniká mnohem snáze a hlouběji a rychleji než ze školy,“ oceňoval Klvaňa jeho podání znovu 19. 10. 1893. A konečně v listě z 18. 3. 1894 se uchýlil i k humorné sebekritické nadsázce: „*Tyto dny dokončuji obrázky geologické ze severovýchodní Moravy. Ale kolikrát jsem přitom vzýval ducha svatého, aby mně jen špetku Vašeho roztomilého vypravovacího tónu ušetřil, by článečky staly se širšímu publiku záživnějšími. Ale komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí. A tak s povzdechem musím i nadále jen zbožné přání míti, abych to tak trochu po Vás dělali dovedl.*“

Botanika rovněž podnítila jeho zájem národopisný, když se zprvu zajímal o lidové léčitelství²⁸ a pak i o hmotnou kulturu, lidové umění a slovesnost.²⁹ Výzkumy prováděl především v oblasti svého dlouholetého duchovního působení, v Bošácké dolině,³⁰ odkud také pochází mnoho jeho sběrů, následně darovaných různým osobám nebo muzeím. Spolupracoval např. s Muzeálnou slovenskou společností, na české straně zejména s Čenkem Zíbrtem, redaktorem časopisu Český lid.

Vidíme tedy v Holubym sice muže jiných osudů, ale podobných zájmů jako u Klvani. Ty také oba Josefy svedly r. 1887 dohromady, jak Holuby přiblížil ve své pozdní vzpomínce³¹: „*Keď v Turč. Sv. Martine bola výstavka slovenských výšiviek, boli ju navštívit aj mnohí Češi. Z tých traja, profesori Koula³² a Šíma³³ z Prahy, a direktor kyjovského gymnázia Joz. Klvaňa, na zpiatočnej ceste zavítali až do Zemianského Podhradia. Z Martina boli odporučení k slovenskému spisovateľovi, učiteľovi Lud. Rieznerovi,³⁴ ktorý sa ale ešte nebol z Martina domov navrátil, preto sa im tam nie veľmi priateľského privítania dostalo. Ja som práve vtedy i s mladšou dcerou sedel pred farou v „klebetnici“ – ako sme menovali stolik s laviciami pod košatým agátom, a videl som kráčať troch pánov z poza kostolu k fare, ktorých som držal za inženierov, lebo práve vtedy bol chotár premeriavaný, cieľmo scelkovaniaho, a šiel som im v ústrety, keď v tom vykročila z fary moja žena a poznala profesora Koulu, lebo len nedávno videla jeho podobiznu v Svätozore. Keď sa nám predstavili, privítali sme ich čo najsrdečnejšie a pozvali sme ich uctivo, aby sa slobodili a ubytovali u nás, lebo máme dost miesta aj pre nich. Oni sa ale vyhovárali, že majú v Bošáci pohodlný byt. Bol som s nimi v Bošáci, kde mnoho starých*

a nových vyšíviek nakúpili, viac fotografií vyhotovili, ktoré potom v Zíbrtovom Českom lide uverejnené boli. Šiel som sa aj na ich byt podívať, či sa nedostali do dajekjej peleši židovskej, kde bych ich žiadnym pádom nebol nechal. Ale, že to bola dost slušná a čistá izbicka, a oni sa odtiaľ ke mne odsťahovať zdráhali, nechal som ich tak. Jen som ich zase k nám dovedol, a na noc som ich vyprovodil na ich byt. Na druhý deň – 8. Sept. – mali sme kňazskú zpoveď v Moravskom Lieskovom, kde mali príležitosť vidieť shromaždenie sviatočne oblečeného ľudu; vybrali sa s námi do Lieskového. Ale nebavili sa tam ani na hodinu, lebo že by tam nič nového neboli videli, čo by im už z Bošáce nebolo bývalo známym, a tak sa na svojej ceste hneď poberali ďalej. Riaditeľ Klvaňa hovoril, že by veľmi rád kúpil aspoň jeden sväzok Králickej šestidielnej Biblie, a že som náhodou mal veľmi dobre zachovalý Nový zákon, daroval som mu ho. A pretože som ho znal jako výborného geologa, daroval som mu na pamiatku aj Štúrovo objemné dielo Kulmflora,³⁵ s mnohými krásnymi obrazmi rastlín z kamenouholnej doby. Ten Nový zákon dal si po návratu do Kyjova skvostne znovu zaviazať, a poslal mi ho, aby som na čistom liste pred titulom vypísal moje venovanie mu tejto klasickej, teras už veľmi zridkavej českej knihy. Prof. Šíma vydal nezadlho potom svoje Slovenské vyšívání, s krásnymi kolorovanými obrazmi a poslal mi jeden exemplár do daru, ktorý teraz krásli bibliothečku mojej, už len jedinej staršej dcery, vdovy Boženy Žarnovickej v Pezinku...“ A v závěru ještě uvedl: „Návštěva těchto pánov znamenite působila u tunajšího ľudu na zachovanie národního kroju; už sa počmaly povážljivo odhazovať čisté, biele vyšíváné rúcha, a kadejakými lacnými barchanty barvistými nahradzovať.“

Holubyho vzpomínku³⁶ máme doloženu také prvím z Klvaňových dopisů ze 4. 10. 1887: „Vaše blahorodí! Přílohou odesílám fotografii, kteráž tak mile připomíná mně ty pěkné a vzácné chvíle prožitě v kruhu Vašem na útulném Podhradí Zemanském. Chvíle ty, plné srdečnosti a laskavosti ze strany Vaší a Vašich všech tak velice utkvěly v duši mé, že po všechny doby nutiti mne to bude, abych znova a znova navštěvoval Slovač Uherskou, která tak milé duše v sobě chová. Dej Bůh, abych nucení tomu ještě často a často mohl vyhověti.“

Tak začalo dlouholeté přátelství, o němž mnohem více víme ze strany J. Klvani, protože listy Holubyho se dochovaly jen v malé míře.³⁷ Po desetiletí ale na jeho faru v Zemianskom Podhradí docházely z Uherského Hradiště a později z Kyjova dopisy a korespondenční listky psané úhledným rukopisem, v nichž pisatel zaznamenal mnohé ze svého života a práce. O čem tedy Klvaňa přítel na druhé straně hranic, jehož sice formálně oslovoval „Velectěný pane“, jehož si však nesmírně vážil a oceňoval, co dělá pro slovenský lid, osvětu a vědu vůbec, informoval? V oněch více jak devadesáti dochovaných listech můžeme vysledovat řadu tématických okruhů.

Především zde byl již zmíněný neformální přátelský vztah. Klvaňa opakovaně vzpomínal na svůj krátkodobý pobyt v Zemianskom Podhradí a opakovaně si přál, že by rád na místo znovu zavítal (list z 20. 12. 1887): „Za pozvání k Vám na léto co nejsrdečněji děkuji a upřímně vyznávám, že bych byl přišel i neznán, neboť fara v Zemianském Podhradí mně jaksi učarovala. Pořád a pořád na ni vzpomínám, kdykoliv vyjdu ven a uvidím žlebinu mezi Lopeníkem a Javořinou, ihned rozvine se před mýma očima Podhradí a Bošác...“ Jindy se zase omlouval, že odpovídá pozdě na Holubyho předchozí list (dopis ze 4. 1. 1888): „Že pak jsem dosud nepsal, mělo příčiny několikeré, každá z nich se však jmenovala „práce“ abych tak řekl „písařská“. A když člověk škrábe skorem pořád věci duchamorné, bývá již večer tak utřýzněn, že by list, i kdyby se k němu odhodlal, „vypadl“ velice nepěkně a kolikrát by se v něm ozval i suchoparný tón předchozích prací. A to raději vpomínám, než listy píšů. A na Vás i vaši milou dolinku Bošáckou vzpomínám často, přecasto.“ Nechyběly ani vřelé gratulace k narozeninám či jmeninám (dopis ze 17. 3. 1888): „Slavíte-li i Vy jmenoviny a přijímáte-li při té příležitosti gratulace, dovoltež i mně, abych ku gratulantům přidružil se a Vám na milém Pánubohu všeho dobra míru vrchovatou a upřímného srdce přál. Abyste zůstal zdrav a šťasten mnoho a mnoho ještě let, svým ku potěše, přátelům k radosti, domovinně své na potěšení a vědě na podporu! Počítejte mne nejen ku svým nejoddanějším a nejopravdovějším ctitelům, nýbrž i k těm, kteří jsou přesvědčeni jak potřeben jste nejen té útulné vísce za Lopeníkem, ale i té

Slovači širé, opuštěné ode všech. Pak pochopíte, z jak hlubokého vnitra přání má vůči Vám se nesou. Buďte zdráv do sta let!“

Často jsou v dopisech obsaženy informace o Klvaňových pracovních záležitostech, kdy si nezřídka stěžoval na svou časovou zaneprázdněnost a pracovní rozptýlenost, např. v listě z 13. 2. 1888: „Práce mám nyní mnoho a rozmanité, a pro tu rozmanitost myslím, že všechna nestojí za nic. Brzy kousek geologie, brzo historie přírodních věd na Moravě, brzy kousek zoologie, brzy ornamentální krása národních prací, tu zase školské záležitosti, pořádání sbírek gymnasiálních mne lapnou, že často až hlava mi jde kolem.“ Podobně si o měsíc později adresátovi ztěžuje (list ze 17. 3. 1888): „Co já dělávám? Mám 21 hodinu týdně vyučování a práce v kabinetu gymnasiálním a tu chvíle tak ujde, že člověk sotva k zamilovaným pracím odborným se dostane. Juž přes dva měsíce skoro jen na práci „myslím“, aniž bych se k ní dostal.“ Ani dopis z konce téhož roku není jiný (list z 24. 12. 1889): „Tážete se zajisté, jakou že zas práci robím? Veru, nevím ani, kde se ta práce pod rukama mi bere, nová a nová nastává a nikdy se neztratí. No necht, apoň ten mrzutý zimní čas, ten mrtvý čas, uběhá jako voda.“

Ve škole mám 20 hodin týdně, vedle toho různé práce v kabinetě přírodopisném. Pak brousím zase preparáty mikroskopické z hornin, jež o prázdninách jsem nasbíral a také preparáty z různých mlatů a sekerek moravských. Onehdy poslal doktor Wankl³⁸ na děláni preparátů 38 kusů zeleného jakéhosi kamení, z něhož by mocí merno měl jadedit a nefrit. Pak zase něco škrábat do muzejníka olomouckého, něco do Světozoru a tak to jde dál.“

A když Holuby blahopřál Klvaňovi při příležitosti jeho jmenování členem České akademie, oslovený odpověděl v listě z 6. 12. 1890 sice skromně, ale i s trochou fantazie: „Prosím Vás pěkně, co také zvláštního konám? Že o prázdninách trochu kladivem tluču a v boží přírodě se proháním, to více je zábava než zásluha! Pak v zimě trochu toho nasbíraného kamení po chvílkách vybrousím a v létě prohlédnu – to je vše. Ej, kdybych tak mohl jak bych chtěl! Nechtěl bych nic více a nic méně než objet kvůli povšechnému názoru celou naši bídnou planetu, pak projet křížem krážem celou Evropu a s nabytými vědomostmi srovnávacími pracovat v Rakousku vůbec, v užších našich vlastech pak zvlášť. Smějete se zajisté, co to za divné nápady, ale bylo by to tak pěkné, kdyby se splnily. Ovšem splnění nemožno, neboť k tomu schází mně to, co je potřeba k vedení vojny: za první peníze, za druhé peníze a za třetí peníze.“

Jedním z velkých přání Klvaňových bylo vlastnit kralickou Bibli, tedy vzácný tisk vzniklý činností Jednoty bratrské na žerotínské tvrzi v západomoravských Kralicích. Členové zmíněné komunity začali r. 1577 připravovat vlastní překlad Bible původně v Ivančicích, o dva roky později se však přesunuli do Kralic, kde měli zajištěno větší bezpečí. Roku 1579 v místě začal tisk slavného šestidílného souboru, jehož jednotlivé svazky vycházely dále v letech 1580, 1582, 1587, 1588 a 1594. Poslední svazek, Nový zákon, pak vyšel znovu r. 1601. Zdá se, že o své touze vlastnit některý díl Bible kralické se Klvaňa zmínil již při své první návštěvě u faráře Holubyho v září 1887. Přítel si to dobře zapamatoval a v květnu 1889 jej překvapil vzácným darem. Jak si jej Klvaňa považoval, dokládá jeho list ze 17. 5. 1889: „Velectěný pane! Radost, kterouž jste mně vzácným darem Nového zákona Bible šestidílné učinil, nemohu Vám popsati!

Ale pochopíte ji, sdělím-li, že to byla největší touha moje aspoň ukázkou míti z té vzácné knihy, kterou v Čechách a na Moravě různí Koniášové v dobách pobělohorských až na několik exemplářů úplně popálili.

Děkuju, děkuju Vám mnohokrát za vzácné její darování. Zůstanu Vaším velkým dlužníkem a za tu věc veru nevím, nezůstanu-li dlužníkem Vaším na vždy, neboť nevím věru si představit, čím bych učiniti mohl Vám radost takovou, jakou Vy mně jste učinil „Novým zákonem“.

S pietou neobyčejnou přebíral jsem listy knihy, kterouž ve svém životě vůbec jen asi dvakrát jsem viděl a která nyní jest mojí.“

O několik měsíců později se mu, opět prostřednictvím Holubyho, podařilo získat celý šestidílný komplet této vzácné památky. Znovu zasilateli potvrzuje, jak si Bible neobyčejně cení (list z 16. 2. 1890): „Bibli nechám po nějaký čas ležeti, až ušetřím nějaký ten groš, abych

3. Josef Klvaňa s manželkou Růženou, roz. Šímovou. Foto archiv Slovákého muzea v Uh. Hradišti.

si ji mohl dáti vázati, což ovšem, při chatrném stavu některých dílů, bude dosti nesnadno a nákladno.

Dám poklad ten vázati tak, aby k šestému dílu, který jest velevzácnou památkou od Vás /šestý díl, jenž byl při šestidílné koupené, prezentoval jsem zase já svému příteli/ se hodil a pak doufám bude celek tento pravou chloubou mé knihovny, neboť nevím, že by kde z mých známých kdo celý exemplář knihy té měl.“

Klvaňa, jak známo, rád a často cestoval. Do r. 1900 to byly většinou cesty za poznáním, později pak spíše odpočinkové cesty po celé Evropě. V mládí ovšem směřoval vícekrát na Slovensko, někdy v doprovodu prof. Kouly a švagra Šímy, někdy s manželkou, jindy, jak to zaznamenal v dopise ze 4. 10. 1888, vyrazil na cesty s Viktorem Houdkem.³⁹ Těšil se na setkání s Holubym, pro krátkost Houdkovy dovolené a pro nepřízeň počasí se ale k němu nedostali. Výlet však nebyl zcela bez užítku: „Na cestě s Houdkem skupili jsme asi 7 mlatů, objevili starý kancionál z r. 1727–1733, psaný s iniciálkami národním ornamentem vyzdobenými a několik starých tiskopisů církevních, z nichž

ovšem málo co se nám hodilo. V oboru výšivkovém nezískali jsme ničeho, neboť, myslím, že málo co na Moravské Slovači naléztí možno, co bych neměl zastoupeno.“

Jindy to byl výlet vskutku jen odpočinkový (list z 3. 8. 1889): „Od posledních zpráv o mně také nic zvláštního se nepřihodilo, co by stálo za psaní. Však snad přece něco – najednou se u nás o sv. Petře a Pavle sebrala společnost tří rodin a hajdy na Javořinu. Ani neuvěříte, s jakým nadšením krácel jsem po horské louce javořinské a jen to mi bylo líto, že jsem pro rychlost, s níž odhodlali jsme se k vycházce, ani napřed neprostudoval knížечku vaši o floře Javořiny, ba i sebou vzítí si ji opomenul.

Vyhliídka na Moravu byla trochu nejasná, avšak krajinka Uherská jako mapa pod námi jasně ležela. Pozdravoval jsem Starou Turou, zámek čachtický, Lubinu (na níž máme nejkrásnější upomínku),⁴⁰ Beckov, a hádal jsem, v kterém místě leží Vaše útulná fara, kamž také fůra pozdravů zalétala.“

S manželkou často zajížděl na prázdninový pobyt do Bojkovic nebo do Hodslavic. Ovšem „odpočinek“ to byl většinou pracovní. Zatímco na prvním místě se zabýval národopisnou dokumentací, na místě druhém se zase věnoval geologii, což popisuje třeba v listě z 15. 8. 1890, kdy s manželkou chtěl v Hodslavicích pobýt asi dvacet dní za „příčinou studia vyvřelých hornin“. Za pobytu v místě byl nadmíru spokojen, jak dále uváděl: „...bydlíme poblíž rodného domku Palackého, v hostinci rovněž Palackému jednomu patřícím a celkem výborně se máme. K tomu ovšem valně přispívá společnost inteligentních zdejších občanů, starosty Pilečka, učitele evangelické školy Zobače (někde od Jimramova) a faráře Štúra, který půjčuje mi „Národní noviny“ a s nímž předvčtem s účastí vzpomínali jsme na Turčanskomartinské slavnosti.“

Pracovní prázdninové pobyty už připomínají Klvaňovu odbornou činnost, rozvíjenou v několika oborech. Byla zde především geologie, již se intenzivně věnoval od dob studií. Ne vždy mu ovšem přinášela radost, jak si stěžoval Holubymu v listě ze 4. 1. 1888: „Robotu mám velice nechutnou: Mám do března upravit k českému vydání německou, nabubřele (věru

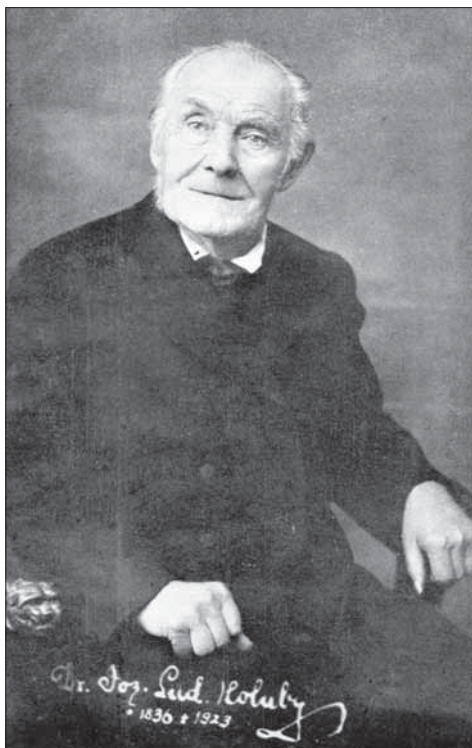
po německu rozvláčně) psanou knížku *Geologie čes. Rudohoří*. Kniha, poněvadž nemá mapy a poněvadž kraj Rudohorský má snad na každém hektaru jiný útvar, jest pravá slátanina nejpodivnějších udání, a já, poněvadž si věc, kterou vypracovati mám, také do podrobnosti musím představovati, někdy bych se zbláznil. No však se osmělím exemplář český Vám poslati a když prohlédnete tři řádky, jistě řeknete: No ten člověk měl kačení žaludek, že se na tu práci dáti mohl.“

List z 1. 6. 1890 zase svědčí o tom, kolika tématům z dané oblasti se věnoval: „V kamení“ nyní skládám úplnou monografii našich andesitů pro brněnský Naturforscherverein, pro prázdniny pak čeká mne práce ve vltavském údolí, za jejíž první část jsem onehdy dostal ve spolku přírodopisném Pražských první cenu, pak sbírání materiálu moravských tešenitů a pikritů v okolí Příbora, Hodslavic, Frenštátu, a pak leckteré menší práce. Jak vidíte, dlouhé chvíle mně nebude.“ Výzkum v terénu byl ovšem náročný i fyzicky, ale Klvaňa nelitoval ani času, ani námahy (list z 15. 8. 1880): „Po ukončení školního roku odejel jsem ihned do Prahy, abych v okolí její, na březích Vltavy, hledal sopečné horniny, jejichž studium hlavním jest mým úkolem. Dření v úpalu slunečném bylo na příkrých, holých, kamenitých a místy do samé Vltavy zasahujících stráních hodně veliké.“

Klvaňa si byl v daném oboru vědom svých kvalit a i po odchodu z Prahy toužil dostat se na příslušnou katedru tamní techniky. Tento jeho zájem vyvrcholil začátkem r. 1891 (list z 28. 2.): „Jenom ještě jeden velký turnaj mne čeká. Na pražské technice zemřel totiž profesor mineralogie a geologie a místo to nyní právě bylo znovu vypsáno. A o místo to mívám se ucházeti. Jak již svět jest, žádá více než pouhou způsobilost k úřadu, žádá obcházení, představování se atd. Takové „příjemnosti“ mne tedy očekávají a zajisté na 2 měsíce uběhne, než si to všechno odbydu. Ovšem tu ještě není pořádné jistoty, že věc dopadne na můj prospěch, ale člověk musí nevzdávat se naděje. Pravda, nerozumno by bylo zase příliš velké naděje si dělat a jen kdo střední cestou jde, zůstane klidným, ať již věci dopadnou jakkoliv.“ A v jiném, pozdějším dopise doplňuje (list z 24. 4. 1891): „Ještě jednou děkuji za přání vaše ve příčině místa na technice. Nemám tušení, jak to dopadne. Ani ten náš svět učený není bez intrik, bez osobního pletichaření a tak vytahuji v Praze proti mně různé možné i nemožné protikandidáty, z nichž ovšem žádný není v jedno mineralog a geolog, jak místo vyžaduje, ale to nic nevadí, s místem přijde aj rozum!“ Přes všechno Klvaňovo úsilí se nakonec věc nepodařila, katedra byla obsazena dr. Alfredem Slavikem.

Jen okrajově zajímala Klvaňu archeologie. S povděkem ovšem kvitoval Holubyho archeologické nálezy v okolí jeho působiště.⁴¹ Vítal rovněž, že nálezce se je rozhodl zveřejnit v Časopise vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, jak uváděl v listě z 20. 12. 1887. V jiném dopise z 13. 2. 1888 pak sděloval: „Starožitnosti u Vás zajisté mnoho najdete, neboť kraj Váš dobrou a pohodlnou a skoro jedinou byl cestou do jihovýchodní Moravy z Pováží. Přeji Vám, aby štěstí bylo při Vás na archaeologických procházkách a aby časopis olomucký časté nám o tom přinášel zprávy.“ Dále pokračoval: „Jeť ideálem nás mnohých rozšířiti bádání musejní na celé území staré Moravy Svatoplukovy, kteréžto území sice nyní na mnoho kusů roztrháno, přece dosud mnoho jemných má pásek vzájemnosti a pospolitosti, především pak ducha ryzího nezkaženého, jevícího se v řeči, písních, zvycích, obyčejích, vyšívání atd. Na základě archaeologických nálezů tyto pásky se dají ještě zesílit.“

To daleko více zájmu věnoval botanice. Nepochybně zde působil Holubyho vliv, jehož práce si Klvaňa se zájmem pročetl. Nicméně např. v listě z 10. 12. 1887 se skromností konstatoval: „Říše botanická jest mi dosud více méně uzavřeným krajem, vyznám se v ní pouze jak se říká „nur für den dienstegebraucht genügend“, doufám však, že přece nabydu někdy času, abych i do ní se zabral a jí se intenzivněji zabývati mohl a že stanu se i sám „výkonným“ místo dosavadního „čtoucího“ botanika. Přál bych si věru, aby to mohlo býti brzo, co bych na potulkách svých, na nichž ledačím se zabývám, nevynechával nejkrásnější tu halouzku přírodopisu.“ K novému svému zájmu se vyjadřuje také v následujícím listě z 20. 12. 1887, v němž navíc želí těžkého onemocnění mladého nadějněho botanika Jana Búbely (1885–1889), původem ze Vsetína: „Tyto dny dostal jsem do rukou první část Formánkovy Flóry moravskoslezské.“⁴²

4. Jozef Ludovít Holuby ke konci života (kolem r. 1920).

Čas to však neumožnil, protože Klvaňu pohltil jiný „koníček“ – národopis. Od samého počátku oceňoval přítelův podíl na zachování svérázu regionu, v němž Holuby působil. V návaznosti na svou první návštěvu u Holubyho vyjadřuje v listě ze 17. 4. 1888 své přesvědčení: „Že návštěva naše měla vliv na na obyvatelstvo Vaše nemohu uvěřiti, abych nebyl neskromným, však kdyby lid a jeho staré rázovité zvláštnosti ve Vás neměly i znalce i podporovatele, dávno by nebylo Podhradí a Bošáče tím vzácným pro etnografa slovenského zákoutím, jakým jsou vašnostiným přičiněním.

O půl roku později Holubymu sděluje, jak se vliv lidové kultury projevuje i v jeho rodině (list ze 4. 10. 1888): „Švagr Šíma, který profesuruje, jak vašnostem snad známo, v Jaroměři v Čechách, jest prací přetížen, přece však provedl letos mimo novou serii listových papírů s ornamentem národním, najmě slovanským, úplně národním ornamentem (uherskoslovenským) vysgrafitovaný dům v Jaroměři. Mezi ornamentálními ozdobami jsou střídavě umístěny hlavičky Slovaček, Slováků, Češek, Hanáků atd. a větší pole vyplněna alegoriemi dětskými národním rázem se vyznačujícími. Doufám, že práce ta usvědčí všechny nepřátele národně ornamentálního ruchu o tom, že národní ornament skutečně jest sto, celou naši domácnost v každém směru vyšperkovati a že rozumně užit na vše se hodí.“

A nad budoucností lidové kultury si prorocky posteskl (list z 21. 1. 1889): „Ba věru lid náš venkovský, hlavně v takových zákoutích, jakými oplývá Vaše Slovensko, je zlatou studní studia národního, a kdo ze zlaté studně té váží, dobře činí, neboť přijdou asi časové a studánka zakalí se smutkem kosmopolitismu, jako zakalila se v Čechách a z většiny na Moravě. Pak bude lid náš nenaším, cizotou prosáklým“

Jindy zase Holubymu popisuje jakési patálie při nákupu zajímavých materiálů lidové kultury (list z 24. 12. 1889): „A prosím Vás, není Vám známým p. farář v Lúce při Púchove? V Zarječu je totiž ten tvrdohlavý p. Stefan Malina, co má takú peknú úvodnicu (prostěradlo),

Neopovažují se jako neodborník o ní kriticky mluvit, však porovnáváje text Oborného Flory (německé)⁴³ a Formánkovy, shledal jsem ku svému žalu, že Formánkova Flora velice připomíná pouhý překlad Oborného. Však jiní to důkladněji posoudí.

Škoda, přeškoda, že smrt sahá nám juž juž na ubohého Búbelu. Chudák musel se tyto dny z Meranu vrátiti, aby doma umřítí mohl Je to přímo tragické! To byla nejvýtečnější botanická síla moravská, plna kritické ríznosti a moderní v nejlepší smyslu“.

Dopisy také dokládají, že Holuby daroval uherskohradištskému gymnáziu řadu usušených rostlin a preparovaných hub. Klvaňa jej pak čas od času žádal o doplnění přírodovědných sbírek ústavu (list z 27. 10. 1888): „S listem tímto zároveň dojde Vás knížka etiket, v níž rostliny podtrhané červeně nám scházejí. Rozumí se samo sebou, že nepřejeme si všechny, byla by to ohromná práce. Jen tak ty důležitější z podtržených, obzvláště od rodu Valeriana do konce, neboť před tím všechny jakž takž máme zastoupeny.“ Z téhož listu je zřejmé, že poznání flóry by se chtěl Klvaňa věnovat daleko více než dříve: „Jest jisto, že až vykonám všechny práce ze svého oboru, pustím se výlučně na botaniku...“

*původu valašského z Moravy, které jemu k ničemu není a které mu chci odkoupiti. Ale on ani neodpovídá na nabídky mě. Dávám již 8 zl.! Za to ale chce ještě dva svoje obrázky, jež jsme letos u něho fotografovali, jednu pro sebe a jednu prěj pro p. faráře z Lúky. Znáte-li p. faráře z toho, račte mi udati adresu jeho, poprosil bych ho, aby na Malinu působil, by mně prostěradlo prodal. Dostalo by se zajisté později do ruk židovských.*⁴⁴ Jindy zase Holubyho pobízel, aby přispíval do českých periodik (list ze 17. 3. 1892): „*Jak z Českého lidu vídám, budí ve Vás časopis ten pěkný vřelý ohlas. Jen hodně do něho piště z bohatých zkušeností svých! Žijete v lidu, který pokládáti dlužno s našimi Hrozenkovjany, Březovjany, Lhotáky a Javorničany za nejzachovalejší větev československou a můžeme českému světu snadno ukázati, kam napřed měl by choditi na studie národopisné.*“ Informoval jej také občas o vzácných návštěvách, jako v listě z 9. 6. 1892, kdy v Uherském Hradišti vedle prof. Kouly přivítal fyziologa prof. Mareše,⁴⁵ antropologa dr. Niederleho,⁴⁶ historika Šimáka⁴⁷ a bibliografa Zíbrta.⁴⁸ Připravil pro ně zajímavý program, kdy hosty nejvíce okouzila návštěva v kostele reformované církve (luteránů) v Javorníku. „*Tu, zajisté nemalou zásluhou důstojného p. faráře Molnára, zachován v kroji úplně původní ráz. Vše, ženské v šatkách, muži v kabaních a halenách. Hluboký klid, stejnost všech, jednotvárnost dojmu z této stejnosti krojové – nu dojem týž, jako bychom vstoupili do 14. století.*“ V závěru listu uvedl: „*Zajisté budou pamatovati na Slovácko naše, budou vyprávěti jiným a řada těch, kdož k nám i na Uherské Slovensko dojížděti budou se zvětši.*“ Při téže příležitosti se adresátovi ještě zmínil, že redakce Českého lidu s ním vyjednává o sepsání knihy Kroj Moravského Slovácka. Nabídku glosoval tím, že kdyby mohl psát, jak by chtěl, napsal by svazek značného rozsahu.

Je jisté, že v tu dobu byl Klvaňa ke Slovácku vázán nejen profesně, ale i citově. Hezky to vyjádřil v listě z 27. 12. 1893: „*Lid náš si člověk citlivý a vnímavý, neproniknutý panskou pýchou, musí zamilovati i s jeho vadami i s jeho přednostmi. Cítím to na sobě tolik, že poznenáhlu vzdávám se naprosto myšlenky z ústavu hradištského odejítí. Drží mne tu náš čiperný lid, pestrý a malebný, ryzí ve své řeči i ve svém celkovém ovšem intimním, tj. domácím chování. A při tom přece v každém koutě slováckém jiný: tu ohnivý a bystrý, tam zádumčivý a hloubavý, tu otevřený, tam stojící jednou nohou ve středověku, ano i v pohanstvu! A při tom všem tak umělecky nadán! Chtěl bych míti času a příležitosti a ukázal bych nejznamenitějšími kompozicemi umělecký smysl našeho lidu.*“

Ta příležitost vlastně už probíhala. V Praze se na r. 1895 připravovala velká národopisná výstava a Klvaňa byl vyzván k spoluúčasti. Už v listě z 23. 12. 1891 se Holubymu zmínil, že začíná organizovat moravkoslovácký odbor pro zmíněnou výstavu s tím, že by tam chtěl postavit dva grunty a chalupu kopaničářů hrozenkovských. Dílčí zmínky o přípravě oné velkolepé akce obsahují i další dopisy, např. 9. 10. 1893 píše o návštěvách národopisných výstav v Holešově, Přerově a Slavkově, „*kteříž střídaly se s vycházkami fotografickými po Slovácku moravském.*“ Občas také žádal Holubyho o zaslání nějakého dokumentačního materiálu, což požádaný průběžně plnil. Když mu ale kdysi Holuby zaslal vlastnoručně pořizené kresby mladých Slovenek z Bošáce a Podhradí, Klvaňa reagoval nejen jako sběratel a vědec, ale i jako muž (list z 29. 1. 1894) a rozverně odepsal: „*Ale i jinak je radost dívati se na Vaše obrázky. Kdybych nebyl již starší kocour, jistě že bych se nejen přiznal, že jsou Ty Vaše děvčice jako sosny a že sem a tam zpríma junonické tvary ukazují..., nýbrž že bych i hleděl co nejdříve přijeti k Vám a „vlastnoočně“ podívati se na ty pěkné postavičky.*“ Nedivíme se tedy, že se pokoušel Holubyho získat za oficiálního spolupracovníka výstavy (list z 18. 3. 1894): „*Ostatně jsem ovšem musel výst. výbor poukázati ve příčině Slovenska na znalce z Uher. Mohl-li byste i Vy – a ovšem chtěl-li byste – radou býti nápomocen, zajisté byste se zavděčil všem, neboť máte přehled po celém Slovensku od severu k jihu a od západu k východu. Smím výstavní výbor Vám poslati se suplikou o rady?“* Zminuje se dále o tom, že výstavní výbor jej chtěl pověřit důležitou funkcí: „*Výstava národopisná snad prý přece bude. Mne chtěli míti generálním plnomocníkem pro Moravu, Slezsko a Uherské Slovensko. Byl bych musel objížděti jednotlivé kraje a věci pro výstavu určovati. Ale to je pro mne veliká tůra a není na ni ani času. Zodpovědnost rovněž by byla*

velká. Proto to zamítnouti musím.“ V jiném listě z 30. 6. 1894 zase Holubymu připomíná, aby na výstavu neopomněl zaslat jakýsi vzácný dokladový artefakt: „*Ten magický herbář neopomeňte poslati na výstavu. Budou tam mít takových věcí poskrovnu, neboť léčení lidové a čarovné je v Čechách na vymření a z Moravy leda snad v horách karpatských se pěstuje. Bude Vám tedy výstava vděčna. Z Moravy leda pan Čizmář,⁴⁹ Vám dozajista známý, něco podobného vystaví.*“

Příprava výstavy sebou nesla i četné potíže. Občas z Klvaňovy strany zazněla kritická slova (list z 3. 3. 1895): „*Viděli jste ve Světozoru nebo ve Zlaté Praze plakát národopisné výstavy? Mnoho to na Hynajse⁵⁰ není – použil k tomu fotografií našich a ještě falešně! Ve Světozoru vydali Slováka moravského za bratra Slezana a Slováka uherského – šohajka ze Zárječa, co nám na cestě nešťastník pléd ztratil (ale po 6 měsících se našel a byl nám vrácen), toho vydali za Valacha! Juž to používání fotografií není důstojno Hynajse a ta neznalost lidu pro lidopisnou výstavu jest hrozná. No Bůh je napravil!*“ V závěru listu přece jen vyjadřuje víru ve zdar výstavy: „*Ale výstava sama slibuje býti vzácnou. Alespoň Čechy báječně množství věcí budou míti. Morava bude slaběji zastoupena, protože u nás není takých horlivců, co by se tomu výhradně po několik měsíců mohli věnovati a také není dosti peněz. V Čechách okresní samosprávná zastupitelstva mohou snadno sta zlatých věnovati na sbírání. Ale celkem i to bude dobré, co přijde z Moravy a Slezska, ba i ta trocha z Uherského Slovenska vystavená. Tak se juž na to vše těšíme.*“ Výstava byla skutečně velmi úspěšná a k jejímu zdaru přispěl významně i Klvaňa, i když, zdá se, nabízenou šanci plně nevyužil.

V předchozím textu se již několikrát objevila zmínka o dokumentování lidového kroje pomocí fotografie. Také ona se postupně stala Klvaňovou vášní. Učil se zprvu od švagra Šímy a prof. Kouly, až nakonec nastal čas, kdy si vše sám vyzkoušel. V listě z 16. 2. 1890 příteli sděloval něco ze svých počátků: „*Na jaro se těším letos tak velice, že se chvílemi až bojím, že mně tu radost moji leccos bude kaziti nebo na dobro pokazí. Mám, jak snad juž jsem sdělil, úmysl v jaře zfotografovati všechny „odrody“ Slováků moravských. Dosud fotografovali jsme vzdálenější kroje, nyní dojde i na to, co máme doma. Na to se těším. První moje praxe začala v Bojkovicích, kde fotografoval jsem Súčany, kteří přišli na jarmak⁵¹ Ti dlouho se bránili, než dali se mi za odměnu přiměřenou fotografovati; zejména starší žena jedna velkou dělala „baligu“. Od jara 1890 pak skutečně intenzivně rozvíjel svou novou zálibu (list z 1. 6. 1890): „A nejnověji chytil jsem se ke všemu ještě nového kumštu: Doplnuji fotografováním to, co nám (mně, prof. Koulovi a švakru Šímovi) do slovenské naší sbírky krojové ze zdejšího okolí schází a to také člověk sem a tam nějaký ten svátek i tu neděli utratí. Maje při aparátu i přístroj okamžikový, mohu ovšem i pohnuté scény lidové zachycovati (obyčejně lid jak z kostela se valí, jezdecké výjevy slovenské), a to je to nejzábavnější.“ Následně dodával: „Však kroje jsou hlavní účel fotografování.“ S novou technikou bývaly potíže (list z 18. 3. 1894): „Protože fotografie dosavadní přece jen byly pro stejnou působivost žluté, červené a zelené barvy na desky fotografické málo uspokojivé, zkusím nyní fotografování deskami orthochromatickými, které barvy reprodukuje přiměřenou intenzitou. Bývalo to nepřijemné, když kupř. červené lanžhotské nohavice modře (tmavě) šnorované v obrázku dopadly – černě s bílým šnorováním, tedy opačně od vlastního dojmu.“*

Nicméně díky jeho úsilí zůstalo zachováno množství fotografií někdejších krojů i různých výjevů, které jsou dnes vzácným svědectvím dávno zaniklého světa lidové kultury.

Je zapotřebí se také zmínit o Klvaňově vztahu ke Slovensku. Víme, že tam měl několik přátel, víme, že dokumentoval tamní život vesnického lidu, ale je nutno zdůraznit, že se soustavně zajímal o osud Slováků jako národa a o jeho budoucnost. Tak již v jednom z prvních dochovaných dopisů (list ze 4. 1. 1888) se zmiňoval o tom, jak je mu Slovensko blízké: „*Listek Váš milý, slovensky psaný, opravdu mně byl potěšením velikým. Kdybych já jen z polovice tak slovensky psáti dovedl, jak Vy česky, jistěže bych Vám psal tím nejlíbeznějším dialektem českoslovenštiny, totiž Vaší milou mateřštinou.*

Ale plete se mně to všechno. Čtával jsem druhdy mnoho slovenského: Orla, Národné noviny, Čiernokňažníka, Pohľady a myslím, že hlavně z Čiernokňažníka jsem se velice pokazil, co do

rozeznávání jednotlivých forem, neboť formy tuším od Šáriša nebo odkud to bylo, potom pořád a pořád se mně do pravé slovenštiny spisovné tlačily.“

Jindy zase vyjadřoval lítost nad útlakem, jemuž byli Slováci ze strany vládnoucí maďarské elity vystaveni (list z 28. 2. 1891): „Ten týden máme volby do říšské rady! Němci zase se těší, že přijdou k vládě, mají na nás veliký záľusk. Ale juž s námi nic nespraví; přece jen to s námi juž lépe než s Vámi u Vás. Čítám Národní noviny Vaše, věru kolikrát bych až plakal, když čtu, co všechno možno páchat na konci 19. století, sto let po společenském převratu v lidstvu ve středu Evropy. Kéž by Vám nastaly lepší časy!“ O dva měsíce později svůj odsudek ještě stupňoval (list z 24. 4. 1891): „My tady s úžasem hledíme na ten nemravný boj u Vás, na to barbarství všelikteraké na konci osvíceného století 19., na tu dravou sobeckost zimničně pracující a pracující s matematicky impertinentním systémem na zničení všeho, co nesouhlasí.“

To je boj středověký, to je pěstní právo, k jehož vykonávání pohlíží Evropa bohužel tak, jak druhdy přihlížela lhostejně na utiskování Ráje slovanské na Balkáně.⁵² Zda odoláte, jako odolali junáci jihoslovanští, a kdy zasvitne Váš den?“

Z Klvaňovy strany nechyběla ani povzbuzující slova na Holubyho adresu (list ze 17. 3. 1892): „Má-li lid slovenský jen sto takových spravedlivých jako jste Vy, kteří opírajíce se o historii pevně věří, že národ, který přetrval tolik národů v zemi uherské, přetrvá vítězně i poslední neobyčejně rafinovaný systém útlaků, pak věru nezahyne, pak jistě Bůh kvůli těm sto spravedlivým jej zachrání, uvede do země zaslíbené, kde po právu a spravedlnosti bude vzkvétati a svými vlohami, svým nadáním to ovoce nésti, kteréž sliboval, když nebyl ještě jařmen.“

A byly zde i vzpomínky na předchozí návštěvy Slovenska (list ze 7. 10. 1895): „A přece jsem byl na Slovensku, byl i jen na čtyři nebo pět dní. Přijel sem p. prof. Koula v počátku srpna a pořád mne přemlouval, abych s ním jel alespoň kousíček. Jeli jsme tedy na – Zvolen!“

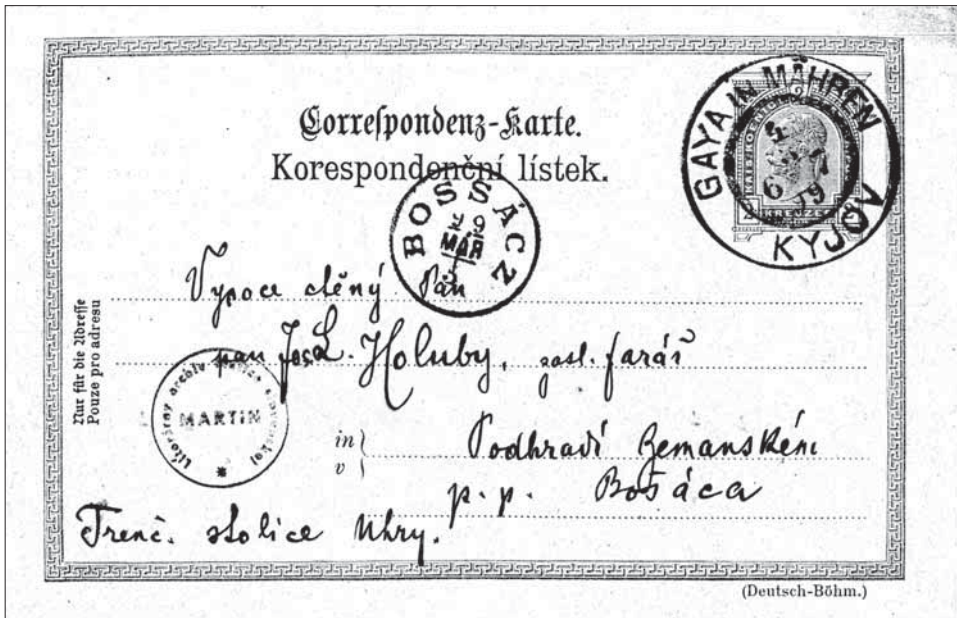
Kdyby jen ten statný Děťvan, s káčkami podařenými,⁵³ co jsme ho ve Zvoleni fotografovali, byl se mně nahodil, spokojen byl bych býval s vycházkou, která mně ukázala kus kraje toho čarovného, jež slově Slovenskem – to Pováží, Turčiansko, kus Hontu atd. Já však seznal i mnoho dobrých, jiskrných Slováků a to mne potěšilo ještě víc. V Radovanech poklonil jsem se manům Andreje Sládkoviče, pobyl celý večer ve společnosti Hoďžových, Krčmériých atd., v Kremnici seznal p. Krížka.

Ví Bůh, jak to přijde: vyjedu si často lecckams, ale žádná návštěva, žádná vycházka nezanechá v nitru tak hlubokou žádost opětovati ji, jako ty vycházky k Vám na Slovensko, viděti zase ty krásné kraje, ten dobrý, místy ubohý lid, nýbrž i potěšiti se dobrými vlastenci slovenskými a upevniti se v přesvědčení, že ten národ nezahyne, který má tolik inteligentů ve svém středu.“

Nakonec v jednom z listů vyjádřil naději, že nové století bude pro Slováky příznivější než to předchozí (list z 28. 11. 1899): „Rovněž jsem si jist, že i u Vás zasvitnou časy lepší, třeba ne hned. Jednotlivec nemůže čekati, ale národ má času dosti. I Vás udrží lid, lid nejchudší! Ten nelze změniti. Sem a tam mužák některý se zkazí, ale naše ženičky venkovské, ty naučí se jinému jazyku. A když matky jsou naše, i naše řeč mateřská zůstane. Ovšem ponížení nepůsobí dobře na mravní hodnotu, na sebevědomí národa. Ale i to se časem zlepšiti může.“

A proto hlavy vzhůru! Co nedalo století 19., ať dá století dvacáté. To přeju z celé duše bratrským Slovákům v Uhrách.“

Svá slova Klvaňa psal v době, kdy začalo docházet ocenění jeho pedagogické působení a odborná mimoškolní činnost. V Kyjově, městě relativně nedaleko Uherského Hradiště, tamní radní již r. 1891 začali uvažovat o zřízení nižšího gymnázia a nabídli Klvaňovi ředitelské místo. Oslovený ovšem přílišné nadšení nejevil ani o rok později (list z 24. 12. 1892), kdy se o záměru znovu jednalo: „Všichni sice do mne baraní, abych převzal ředitelstvo nového obecného gymnasia v Kyjově, ale mně se nějak nechce do toho. Juž vloni jsem to odřekl a proto kyjovské gymnasium neotevřeli po letošních prázdninách. Nyní znova do mne dlabou. Tož nevím.“ Klvaňa tehdy ještě odolal a po povýšení na okresního školního inspektora si místo dokonce pochvaloval (list z 26. 12. 1894): „Musím nyní jezdit po školách a vyřizovati mnoho zadřžených prací úředních. Jakkoliv je zima a cestování má jistě nepříjemnosti, jsem dosud se

5. Adresní část jednoho z korespondenčních lístků (4. 3. 1899), zasílaných Klvaňou příteli.

školdozorstvím spokojen a těším se vždy, když vkročím do síní, v níž ta drobtina našeho lidu se cvičí v začátcích vzdělanosti. Zdá se mně, že jsem tím tomu milému lidu ještě blíž a kraj Slovácký, ten krásný milý kraj, stává se mně nevýslovně drahým.“ Uplynulo však jen několik let a nabídka na ředitelování byla znovu na programu dne. Tentokrát Klvaňa neodolal. Holuby si v listě z 18. 3. 1898 přečetl: „*Od 1. srpna t. r., dočkáme-li, mám převzítí ředitelství nového gymnasia českého v městě Kyjově. Následkem toho nejspíš všechny své dosavadní funkce složití mi bude, abych dobře ředitelování mohl zastávat a tu tuším ubude trochu práce. Inspektorství školní zaujímá s pracemi sdruženými přece jen více času, než jsem myslil, a neklid s tím spojený mne často příliš rozčiluje. Z té příčiny bude dobře, když do Kyjova zapadnu.*“

I když se s Hradištěm loučil těžce, zdá se, že nová práce jej lákala, jak naznačuje list z konce roku 1898 (17. 12.): „*Po prázdninách jsme odstěhovali se do Kyjova. Změna poměrů, prostředí, okolí a všeho působila na mne velice. Byl jsem v Uh. Hradišti 14 let a přirozeně juž tam zakořeněn. A tak mně tu bylo velice teskno. Leč práce bylo úžasné: Zakládá se u nás ústav úplně nový. Ředitel jest pak nejen učitelem než organisátorem, stavitelem atd.*“ Své uspokojení vyjádřil i po dvou dalších, pracovně jistě perných letech (list z 20. 12. 1900): „*U nás to jde pořád kolem dokola. Dokud nebude ústav dovršený, bude vždy práce, dost práce a starostí zakladatelských. Jsme letos ve třetí třídě a máme 212 chlapců statných a čiperných. Ústav má krásnou budovu a vše potřebné a rok co rok třeba jen o dvě třídy – paralelky – se postarati. Město velice čiperné a ochotně vše dobré povoluje, úřady školní jsou spokojeny a konečně i já stávám se spokojeným, třeba jsem nerad sem z Hradiště odjížděl.*“

*

V předchozích ukázkách z Klvaňových dopisů zasílaných J. L. Holubymu jsem se soustředil na období do r. 1900, které bylo pro Klvaňu dobu horečné vědecké, pedagogické a organizační aktivity. Zcela jiný tón ale zaznívá v dopisech od začátku nového století. Důvodem byla zřejmě především tragická smrt manželky v r. 1901, která jej těžce zasáhla. Zatímco dříve prázdnin využíval k výzkumným cestám do terénu, nyní cestuje do různých evropských zemí, jakoby si ty šťastné chvíle prožívané donedávna spolu s manželkou na Moravě, v Čechách či Slovensku nechtěl připomínat. Nedávná tragédie i změna psychiky se odrazila již v jeho dopise z 26. 12. 1901: „*A tak stojím tu sám, opuštěn a těžko často veliké*

mne přepadá. Ženiti se mi nechce,⁵⁴ protože nelze najít bytost, která by mne měla ráda ne kvůli mému postavení a kteráž by odpovídala mé povaze a mým přáním... Tak tluče ten život v pozlacené kleci – teskný, šedivý, zvláště v zimě. A protože padesátka se pomalu blíží, cítím i stáří. “Přestala jej bavit dokonce i odborná práce, na kterou se v minulosti tolik těšil (list z 26. 12. 1903): „Na vědu nezbyde času. No žádná škoda.“ A kousek dále ještě poznamenává: „Ani národopis již nepěstuju.“ Ani po několika letech to nebylo lepší (dopis z 18. 3. 1904): „Jak dobře mi bylo, když jsem byl okresním školdozorcem. A jak jsem byl rád na světě! Ted mne často mrzí svět. Od té doby, co mi žena tak náhle odešla na onen svět, nic mne netěší a nic mi nejde po chuti. Jsem jak bez pravé ruky a je to tím smutnější, že mi ji nikdo nenahradí. A tak vdovcuji dál v náladách šedivých.“

V listech přibývá také stížností: Na mladé, jako např. v listě z 18. 3. 1904 („A těm útokům mladých na starší, zasloužilé pracovníky se nedivte. Je to teď takový svět. Tomu se říká moderna! Máme to u nás také takové. Mládež nemá pro klidnou a obezřelou práci ani smyslu ani způsobilosti a pokládá nás starší buď za pohodlné nebo za neschopné ku práci. Zejména nedovede ocenit pravou lásku k vlasti a k lidu a myslí, že láska ta jevíti se musí jen a jen ve štvání, rvaní se a nadávání jiným a zapomíná, že cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou!“), na kolegy, jak ukazuje list z 27. 4. 1903 („Teď nekonám mimo ředitelování ničeho. A mám přítom tolik mrzutosti, že darmo povídají. Je málo sil profesorských a člověk musí bráti, jakou dostane a chovati se k nim a k jejich slabostem nejhovívají. Je to svízle! Vymizel ze stavu našeho idealismus, obětavost, sebezapření, jen mamonářství, domýšlivost, individualismus vládne.“) i na politiku (list z 24. 12. 1906): „Však i u nás není vše jak by býti mělo: rveme se o politiku stran a věc celého národa jest tím špatně opatřena, alespoň ne tak, jak by měla býti a mohla.

Bohužel, že boje stran politických zasahují i do sboru gymnasijských, ba i žáci vyspělejší se hádají mezi sebou, zda pokrokář, čs. agrárník či lidovec, či klerikál, či staročech, či národní sociál, čs. internacionální sociální demokrat. A celý život veřejný tím trpí. Sbory profesorské rozdělené, obecnstvo v městech i dědinách rozešťvané a – Němci mají radost a vláčí zase české děti do německých škol, nutí zase odvislé dělnictvo voliti dle svého atd. A k tomu naše slavná vláda pěstuje takovou hospodářskou politiku, že všechno se každých 5 měsíců zdražuje a tím i sociální poměry více se jítří. Kam to vše dojde, věru nevím.“

Klvaňu s přibývajícímí lety omezovaly také různé choroby, které jej začaly sužovat; zejména záchvat mrtvice, znamenající pro něj částečné znehybnění, jej psychicky znovu poznamenal. Psal o tom – poprvé na psacím stroji – příteli, který od r. 1909 odešel ze Zemianského Podhradí do penze a následně pobýval v Pezinku v rodině starší dcery Boženy, tehdy ovšem již ovdovělé (list ze 17. 3. 1910). Zdravotní stav se zlepšil jen pomalu (list ze 16. 3. 1911): „Připadám si jako vrak po ztroskotání. Úřaduju již sice, ale stále musím mít sekretáře, stále se omezovati na diktování. A s chůzí je to také dosti slabé a oči se hned rozvíří, když děle čtu. Je to zkrátka bída, ne život, ale živoření.“

Sotva Klvaňu začal ožívat, přišla světová tragédie (list z 5. 9. 1914): „A teď máme válku! Starost, hrůza, bída. A bůhví kdy tomu bude konec. Dejž to Bůh, aby byl co nejdřív mír, neboť člověk je blízko zbláznění...“

Válka působila na Klvaňu značně depresivně, o tom není pochyb. Prál by si nejraději být v penzi, ale smysl pro povinnost mu to nedovolovala (list z 16. 12. 1914): „Já teď nějak churavím. Působí na mne různé starosti a trampoty, které nynější těžká doba s sebou přináší a kterým nelze se vyhnouti ani ve škole, ani ve veřejném životě. Nejlip bylo by, kdybych byl již v penzi, ale nyní to nejde, opustit stádece svěřené. Nebyl bych dobrým pastýřem...“ Bohužel se musel ještě dočkat několikaletého uzavření gymnázia, naštěstí se ale dožil také konce války a monarchie a souběžně i vzniku státu nového, Československé republiky, v němž se Češi potkali se Slováky, tedy s národem, jehož byl Klvaňu celoživotním podporovatelem a z něhož pocházel i jeho přítel Holuby (list z 16. 3. 1919): „Nyní jsou doby trochu pohnuté. Doufejme ale, že se všechna ta léta uklidní, umírní a že nám nastane pak opravdová svoboda a radost. A zvláště Vám na Slovensku. Ej, kdybych byl tak o třicet let mladší, hned šel bych k Vám na Slovensko profesorovat.“

Cellofix - Postkarte
D. R. P. Nr. 176323

Shovutnému Panu,
panu Jos. S. Holuby mu,
zasl. senioru a spisovateli
v jubilejní upomínce na návštěvu v Knas.
nem. Zem. Podhradí před třiceti lety - dne 4.
září 1884 - děsila nejodbornější učitel J. K.

5. 9. 1914

Jos. Klvaňa

Doč. takrát bylo dobře a krásně.

MARTIN

6. Při příležitosti 30. výročí návštěvy u Holubyho v Zemianskom Podhradí mu Klvaňa věnoval 5. 9. 1917 lístek se svou fotografií.

Je zvláštní, jak náhodné setkání může zanechat hluboké stopy. V našem případě se dne 7. a 8. září 1887 setkali v Zemianskom Podhradí dva Josefové, středoškolský profesor Josef Klvaňa a o generaci starší evangelický kněz Jozef Ludovát Holuby. Přestože se nikdy více již osobně neviděli, trval mezi nimi po desetiletí vzácný přátelský vztah, který dokládá zejména Klvaňova dochovaná korespondence. Z ní se dovídáme mnoho o jeho odborných aktivitách i o osobním životě. Zvláštní pak je, kolikrát se Holubyho chystal navštívit, cestu však nikdy neuskutečnil, i když se leckdy pohyboval nedaleko přítelova působiště. Jakoby si chtěl onu okouzující vzpomínku na někdejší krátký pobyt uchovat jen ve své mysli, jakoby ona dávná návštěva byla pro něj cestou do šťastné Arkádie, kouzelné země, kde by chtěl žít a působit stejně, jako tam žil a působil Holuby. A s tímto nenaplněným snem se s Josefem Klvaňou také rozloučíme (list z 23. 12. 1891): „*Konečně zasedám k listu, juž tak dlouho chystanému. Však děle odkládati nesmím! Svátky i nový rok jsou přede dveřmi a údolíčko bošácké i fara podhradská živěji než kdy jindy na myslí tanou. Jak rád bych byl, kdybych mohl nějakou čarovnou mocí zanesen býti tajně do blízka Vašeho, až budete svým milým způsobem mluvit k lidu svému, vykládati jemu vánoční dobu, lid těšiti v bídě života! Vzpomínám na Vás ovšem velice často, jako na milého hostitele, výborného učence, vřelého vlastimila, ale nejčastěji vzpomínám si na to, kterak doprovázel jste nás v Bošáci do několika chalup a s jakou úctou i oddaností Vaši svěřenci na Vás hleděli! To mne tenkrát velice dojalo, že záviděl jsem Vám to štěstí, že nepřál jsem si v okamžicích těch, leda to, abych někdy mohl se pohybovati mezi lidem naším tak jako Vy a jist byl tak porozumění a úctou jako Vy. Však cesty mé jinady kráčí a já, jakkoliv dost blízko žiji lidu pravému nezkaženému, přece jen nikdy nebudu moci tak blízko jeho srdci, jeho cítění i smýšlení přistoupiti, abych tu potěchu z toho mítí mohl, jakou míváte Vy! Však co dělají? To osud tak člověka vede a nám nezbyvá, než na té dráze, na kterou nás postavil, hledati a konati to nejlepší.*“

Príspevek byl zpracován s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně IZ MK 00009486202 – „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu“.

Poznámky:

- 1 Stalo se tak zejména prostřednictvím E v y V e č e r k o v é: *Šedesát let od úmrtí Josefa Klvani (1857–1919)*. Slovácko 21, 1979, s. 46–49; *táž: Sto třicet let od narození Josefa Klvani*. Slovácko 29, 1987, s. 142–146 (včetně výběrové bibliografie jeho prací); *táž: Moravský lid ve fotografiích Josefa Klvani*. Slovácko 31, 1989, s. 87–113.
- 2 Výběrově o něm F o l p r e c h t, J.: *Vzpomínka jubilejní. Josef Klvaňa*. In: Národopisný věstník československý 12, 1917, s. 187–194; P o s p í š i l, F.: *Josef Klvaňa (22./I. 1857 – 13./VIII. 1919)*. ČMMZ 17–19, 1920–21, s. 640–673; G r e g o r, A.: *Josef Klvaňa*. In: Čtyřicet let československého státního reálného gymnasia Josefa Klvani v Kyjově 1898–1938. Kyjov 1938, s. 91–104; *týž: Za Josefem Klvaňou*. VVM XII, 1957, s. 87–90; V e č e r k o v á, E.: *Josef Klvaňa*. Folia ethnographica (Supplementum ad Acta Musei Moraviae) 23–24, 1989/90, s. 143–147; K o t í k, V. – H y n e k, M.: *Josef Klvaňa. Vzpomínka ke 135. výročí narození*. Kyjov 1992; Martanová, T.: *Josef Klvaňa 1857–1919*. In: Muzejní občasník Masarykova muzea v Hodoníně 1999, s. 38–42. Přehled příspěvků o něm viz jednak K o t í k, V. – H y n e k, M.: *Josef Klvaňa*, s. 53–57, jednak K u b í č e k, J. – K u b í č e k, T.: *Národopis na Moravě a ve Slezsku. Výběrová bibliografie*. Strážnice 1996, s. 317. V místě svého nejdelsšího působení, v Kyjově, byl Klvaňa naposledy vzpomenut v publikaci K o t í k, V.: *110 let Klvaňova gymnázia. Kyjov 1898–2008*. Kyjov 2008, a to kratšími články V. Kotíka (s. 150–151) a E. M. Hachlera (s. 151–153).
- 3 Přednášky poslouchal z geologie, paleontologie, mineralogie, botaniky, matematiky a experimentální fyziky. Později vykonal státní zkoušky z němčiny, matematiky, fyziky, mineralogie, přírodopisu, češtiny a dokonce i z kreslení.
- 4 Dopis z 16. 3. 1919, zasláný J. L. Holubymu.

- 5 Jím vykonané dílo ještě za jeho života ocenilo heslo v *Ottově slovníku naučném*, díl 14, Praha 1899, s. 418–419, připomínající zejména jeho přírodovědné práce (dodatek pak v *Ottově slovníku naučném nové doby*, díl III/1, Praha 1934, s. 569). Naposledy Klvaňu připomíná Tomáš, J. a kol.: *Český biografický slovník XX. století*, II. díl, Praha – Litomyšl 1999, s. 84, a *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Biografická část*. Praha 2007, s. 112–113. *Všeobecná encyklopedie Diderot* z r. 1999 jej již neuvádí.
- 6 *Přírodní poměry Moravy*. Vlastivěda moravská 1. Země a lid díl 1. Red. F. Dvořský a J. Hlaďík, Brno 1897, 412 s., 2 mapy. Klvaňova stať pod názvem Geologické poměry byla otištěna na s. 17–119. Napsána však byla již v r. 1893, jak svědčí Klvaňův list J. L. Holubymu ze 17. 3. 1893. Je zároveň dokladem, jak se Klvaňa na své větší práce dokázal soustředit: „*Veletěný pane! Zajisté že domníváte se již, že jsem mrtev. Tak dlouho mlčení moje nikdy netrvalo jako tentokrát. Ba věru byl jsem mrtev, celému světu mrtev – jen trochu do školy jsem chodil, ostatně se povaloval v rozmanitých šalabastrech, starých i nových knihách a sbíral sta a sta dat, abych mohl stlouci do určené mně lhůty práci o geologických poměrech moravských pro vlastivědu, která má vyjít alespoň v začátcích tuším již letos. Byla to robota perná, pět měsíců trvajících, která mne znavovala veškerého času, mrzutým a nakonec i churavým učinila, takže ani listem nechtěl jsem přátelům na oči, abych jim nezkažil humor. Neďte se tomu! Ta práce klopotná a k tomu 25 hodin týdenního vyučování, to i z nejveselejšího člověka udělá morousa k nevstání! Však včera dopsal jsem práci, kteráž jinak nebude ani tak obsáhlá jako obsažná, poslední řádky – týkaly se lázeňských a minerálních vod moravských – a spěchám, abych začal dluhy své vypláceti.*“
- 7 Např. *Hanácký kroj vůbec a Tovačovský zvlášť*. In: *Národopisný věstník československý* 7, 1901, s. 14–34.
- 8 Připomenu jen souhrnnější práci *Kroje lidu moravského*. In: *Lidová čítanka moravská*, Telč 1907, s. 372–396.
- 9 Viz jeho článek *Morava na národopisné výstavě v Praze r. 1895*. ČMM XX, 1896, s. 34–42, 143–146, 245–262, 323–335. Jinak k dané akci existuje množství literatury, z níž uvádím jen souhrnnou práci Brůček, S.: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979. Moravský přehled přinesla Verková, E.: *Lidé, obyčej, slavnosti. K jubileu národopisné výstavy Československé*. Folia ethnographica (Supplementum ad Acta Musei Moraviae) 30, 1996, s. 3–32. Upozornit je možno také na článek Frolec, V.: *Národopisná výstava československá v Klvaňově korespondenci*. Československá etnografie 7, 1959, s. 106–107.
- 10 Verková, E.: *Sto třicet let od narození Josefa Klvani*, o. c., s. 142.
- 11 Klvaň a, J.: *Ornithologické zaznamenání od Uh. Hradiště*. ČVSMO 2, 1885, s. 43; týž: *Podzimní tah ptáčů v okolí Uherského Hradiště*. ČVSMO 4, 1887, s. 38.
- 12 Např. Klvaň a, J.: *Krevní kniha městečka Bojkovic*. ČMM 24, 1900, s. 250–260, 376–387; 25, 1901, s. 66–72, 178–184, 292–295, 402–405.
- 13 Nakonec to dokládá fakt, že gymnázium v Kyjově nese od 23. 3. 1936 jeho jméno.
- 14 Tak Slovácké muzeum v Uh. Hradišti vlastní 146 kusů jednotlivin z let 1866–1944 (osobní doklady, korespondence s institucemi, novinové výstřižky, fotografie). Státní okresní archiv v Uh. Hradišti vlastní dva kartony jeho materiálů z let 1887–1919 (vlastní životopis, osobní skicář s krojovými náčrtky, výstřižky z novin, pohlednice z cest). Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze má k dispozici jednu krabici písemností z let 1857–1919 (původně uloženy v Národním muzeu – hist. oddělení), mj. 47 přijatých dopisů od několika osobností, fotografie atd.). Také v Kyjově samém v tamním Městském muzeu jsou některé písemnosti, zejména opis Klvaňova rukopisu z r. 1910, nazvaný *Náčrtky mého životopisu*. Jiné materiály jsou uloženy v Moravském zemském archivu, v pozůstalosti Josefa Šímy (švagr, 1859–1929), fond G 67.
- 15 Úlehla, V.: *Klvaňvo hoře z vědy*. In: *Čtyřicet let československého státního reálného gymnázia Josefa Klvani v Kyjově 1898–1938*. Kyjov 1938, s. 104–113. K Josefu Úlehlovi naposledy Skutlil, Josef: *Pedagog Josef Úlehla*. In: *Podivín. Vlastivědný sborník jihomoravského města*. Brno 1997, s. 382–392, případně Tomáš, J. a kol.: *Český biografický slovník XX. století*. Praha–Litomyšl 1999, s. 395–396.
- 16 *Gličký, J.: Z listů Josefa Klvani Františku Táborskému*. Zpravodaj města Uherského Hradiště, 1975, č. 4, s. 25–28.

- 17 Bílého pozůstalost je uložena v LA PNP Praha.
- 18 Jsou uloženy v pozůstalosti J. L. Holubyho pod signaturou 58 D 1 (91 kusů). Pouze jeden Klvaňův list z r. 1894 je uložen pod signaturou 58 R 37 a.
- 19 Základní údaje přináší slovníková literatura, jak česká (*Ottův slovník naučný*, díl 11, Praha 1897, s. 514), tak zejména slovenská: *Encyklopédia Slovenska*, díl II, Bratislava 1978, s. 287–288; *Slovenský biografický slovník*, sv. II., Martin 1987, s. 369–370; *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*, Bratislava 1985, s. 172–173; Maťovčík, A. a kol.: *Reprezentatívny biografický lexikón Slovenska*, Martin 1999, s. 120; *Biografický lexikón Slovenska*, sv. III, Martin 2007, s. 540–541. Cenný přehled jeho života a díla v minulosti přinesl Jurkovič, M.: *Dr. Jozef Ludovít Holuby*. Bratislava 1943, nebo Martana, J.: *J. L. Holuby*. Martin 1963.
- 20 K tomu např. Domín, K.: *J. L. Holuby jako botanik*. In: Almanach čes. akademie věd a umění 34, 1924, s. 127–137; Schidlá y, E.: *Botanická činnost J. L. Holubyho*. Biológia 8, 1953, s. 449–484.
- 21 Např. Martana, J.: *Holuby jako národopisec*. In: Holuby, J. L.: Národopisné práce. Bratislava 1958, s. 9–62; Michálek, J.: *Význam diela Jozefa Ludovíta Holubyho pre štúdium ľudovej kultúry*. In: Zborník FF Univerzity Komenského v Bratislave, Musaica 25 (14), 1974, s. 103–115.
- 22 V této disciplíně se věnoval především historii evangelické církve. Viz *Krátká história cirkve ev. a. v. zemiansko-podhradskej*. Martin 1884; *Stručný nástin dejín starobylej cirkve evang. a. v. žilinskej*. Bratislava 1910. V rukopise zůstala jeho mimořádně rozsáhlá práce o dějinách trenčínského seniorátu (celkem 10 sv. o 4 765 stránách).
- 23 Např. Žrnovický, P.: *Literárna činnosť Dr. Jozefa L. Holubyho*. Pezinok 1936.
- 24 *Význam osobnosti Dr. h. c. Jozefa Ludovíta Holubyho v dejinách vedy na Slovensku*. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia. Pezinok 27.–29. 5. 1986. Zostavila Marta Vozárová. Bratislava 1986. Sborník je cenný i tím, že obsahuje podrobnou bibliografii prací o dotyčném.
- 25 S manželkou Emílií, roz. Čulíkovou měl celkem tři děti, z toho dvě dcery (Boženu a Ludmilu) a syna Cyrila (1863–1919), který byl v letech 1902–1918 správcem lázni Luhačovice, kde se s ním několikrát setkal J. Klvaňa za svých tamních pobytů. Podrobněji Vicensík, A.: *Josef Klvaňa v Luhačovicih*. In: Lázeňský zpravodaj luhačovský 14, 1991, č. 1, s. 4–5; č. 2, s. 4–5; č. 3, s. 2–3.
- 26 Z jeho četných prací cituji jen *Flora des Trencsiner Comitatus* (1888) nebo *Kleine Beiträge zur Flora des Pressburger Comitatus* (1901).
- 27 Viz také jeho vzpomínky nazvané *Z mojich polstoročných botanických precházek*. In: Slovenská čítanka, Praha 1909, s. 413–438.
- 28 Holuby, J. L.: *Aus der Hexenapotheke des slowakischen Volkes*. Vídeň 1883.
- 29 Namátkou uvádím alespoň Holuby, J. L.: *Zlomky z kapitole o poverách na Slovensku*. In: Slovenská čítanka, Praha 1909, s. 401–412.
- 30 Např. *Povesti a rozprávky z Bošáckej doliny*. Martin 1897; týž: *Z potulky kopanicami Bošáckými po Stránsku huť v Morave*. 1901 (bez místa vydání).
- 31 Holuby, J. L.: *O mojich stykoch s Čechmi v době predválečnej*. In: Lidové noviny 29, 1921, č. 9, 7. 1., ranní vydání. Rozšířené vzpomínky pod názvem *O mojich stykoch s Čechmi v období predvojnovom* obsahuje výbor *Rozpomienky* (Bratislava 1965, s. 181–203), sestavený Hrušovským.
- 32 Jan Koula (1855–1919), český architekt, výtvarník a etnograf, od r. 1897 řádný profesor ČVUT v Praze. Inspiroval se ve své tvorbě lidovým uměním a řemeslem. Od r. 1892 správce archeologických a národopisných sbírek Muzea království českého v Praze. R. 1895 navrhl Českou chalupu pro národopisnou výstavu v Praze.
- 33 Josef Šíma (1859–1929), středoškolský profesor kreslení a krasopisu. Zprvu působil v Jaroměři, v r. 1904 jmenován profesorem na státní průmyslové škole v Brně. Významně se také zajímal o národopis a v tomto směru měl na Klvaňu podnětný vliv. Viz Klvaňa, J.: *Prof. Jos. Šímy studie krojové ze Slovácka moravského z r. 1885–6*. ČMMZ 14, 1914, s. 283–307.
- 34 Ludovít Rizner (1849–1913) se narodil i zemřel v Bošáci. Povoláním učitel, v letech 1870–1912 správce a učitel evangelické školy v Zemianskom Podhradí. Významný kulturní a osvětový pracovník, zakladatel moderní slovenské bibliografie. Od r. 1876 pracoval na celoživotním díle *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*, celkem 6 sv., vydaných posmrtně v letech 1929–1934 v Martině. Věnoval se rovněž národopisu, zejména písním, hádankám, pověrám a obyčejům Bošácké doliny.

- 35 Dionýz Štúr (1827–1893), významný geolog slovenského původu, od r. 1850 pracoval v Říšském geologickém ústavu ve Vídni, jehož byl v letech 1885–1892 ředitelem. Práci *Die Kulmflora des mährischen Dachschiefers* vydal r. 1875 ve Vídni.
- 36 Ovšem některé údaje uvádí po tak dlouhé době nesprávně. Např. Bibli kralickou nedaroval při Klvaňově návštěvě, ale až po dvou letech, jak vyplývá z korespondence. Také zmíněnou knihu Dionýza Štúra daroval později. A v době návštěvy v Zemianského Podhradi, resp. Bošáci Klvaňa samozřejmě nebyl „direktorem“ gymnázia v Kyjově, jak Holuby mylně uváděl.
- 37 Jedná se jen o pět dopisů z let 1917–1919, uložených v Klvaňově pozůstalosti v LA PNP Praha. Viz inventář fondu z r. 1993, zpracovaný Petrem Novým.
- 38 Jindřich Wankel (1821–1897), povoláním lékař, významný český prehistorik, zakladatel výzkumu moravského paleolitu v oblasti Moravského krasu a mj. také objevitel známého pohřbu v jeskyni Býčí skále. Ke konci života (od 1883) působil v Olomouci, kde byl spoluzakladatelem Časopisu vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci. Své sbírky, zejména z Moravského krasu, prodal Přírodovědnému muzeu ve Vídni.
- 39 Viktor (Vitězslav) Houdek (1856–1916), od r. 1880 úředník ve státních službách, kde dosáhl vysokých funkcí (sekretář ministerstva vnitra, po r. 1908 viceprezident na moravském místodržitelství). Věnoval se moravské vlastivědě a byl publikačně činný. V letech 1888–1892 byl redaktorem Časopisu vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci.
- 40 V Lubine působil jako evangelický farář Holubyho starší bratr Adolf Holuby (1830–1910). Klvaňa, Šíma a Koula jej navštívili při své cestě v září 1887.
- 41 K problematice T o m ě í k o v á, K.: *Prínos J. L. Holubyho pre archeológiu*. In: Význam osobnosti Dr. h. c. Jozefa Ludovíta Holubyho, o. c., s. 155–160.
- 42 Edvard Formánek (1845–1900), významný botanik, který v letech 1873–1900 působil na tehdejším klasickém gymnáziu v Brně. Jeho stěžejním dílem byla práce *Květena Moravy a rakouského Slezska*, vydaná v letech 1887–1897 o rozsahu 1 527 stran. V letech 1887–1900 vykonal také 14 cest za poznáním květeny na Balkáně a v Malé Asii.
- 43 Adolf Oborny (1840–1924), německý botanik, v letech 1871–1898 profesor reálného gymnázia ve Znojmě, který r. 1885 vydal v Brně rozsáhlé botanické dílo nazvané *Flora von Mähren und österr. Schlesien enthaltend die wildwachsenden, verwilderten und häufig angebauten Gefäßpflanzen*.
- 44 Klvaňa neměl židovské spoluobčany příliš v lásce, jak nakonec několikrát zaznělo i v dopisech. Snad proto, že sem tam některý židovský obchodník mu před nosem vykoupil nějakou součást kroje, nebo proto, že součástí moravských či slovenských krojů prohlašoval neznalý židovský překupník za německé (list z 13. 2. 1888): „Také to je potěšitelné, že p. prof. Koula si od Vás věci objednal. Neboť jen tak zachovají se věci vyšívané našemu národu a lid nebude prodávati je židům, kteří buď za „orientalisch“ nebo za „altdeutsche“ je prohlásí, jak to ondy se přihodilo švakrové mé ve Vídni, které žid prodával „altdeutsche Vorhang“, ale když na něj uhodila, že to musí býti z Moravy, jí za pravdu dal a se přiznal, že je to „koutnice“ moravská.“ Ale nedůvěru k Židům projevil i při jiných příležitostech (list z 19. 10. 1893): „Abych nezapomněl: Přichází k nám z Bošáce jakýsi dosti pekný a hovorný Slovák se slivovicí, borovičkou, benediktinem, ano i s koňakem! Máme ho v podezření, že to agent židovských kořalek. Ale on vždycky tvrdí, že není v židovských službách a že vůbec židů nemá rád. Protože tu oněch kořalek prodá dosti, bylo by to nadhánění židům, kdybychom jej i dále doporučovali. Vy zajisté budete moci se dověděti, komu prodává kořalky ty, zda je u žida ve službách nebo u křesťana, a prosím Vás velice za zprávu o tom. Podle ní se pak k němu zachováme.“
- 45 František Mareš (1857–1942), český fyziolog a filozof, profesor na univerzitě v Praze. Byl obhájcem pravosti Rukopisů. V 30. letech se sblížil s českým fašistickým hnutím.
- 46 Lubor Niederle (1865–1944), přední český vědec, archeolog, etnograf a antropolog, od r. 1919 první ředitel Státního archeologického ústavu v Praze. Autor *Slovanských starožitností*, kde se pokusil shrnout slovanskou problematiku.
- 47 Josef Vitězslav Šimák (1870–1941), významný český historik, který se zabýval hlavně historií severovýchodních Čech a edicemi pramenů. Z díla lze uvést *Příběhy města Turnova*, *Knihy o Housce* či *Středověká kolonizace v zemích českých*.
- 48 Čeněk Zíbrt (1864–1932), český národopisec, kulturní historik a bibliograf. V r. 1891 založil do-

dnes existující periodikum Český lid. Autor monumentální *Bibliografie české historie*, ale i knihy *Staročeské výroční obyčeje*.

- 49 Josef Čížmář (1868–1965) pocházel z Vizovic. V letech 1893–1895 žil v Novém Městě nad Váhem, Popradě a Sučanech, od r. 1919 pak trvale v Brně. Významný vlastivědný pracovník, věnoval se zejména národopisu východní Moravy a západního Slovenska. Publikoval řadu prací, z nichž k nejvýznamnějším patří *Dějiny a paměti města Vizovic* (Vyškov 1933) a zejména *Lidové lékařství v Československu I.–II.* (Brno 1946).
- 50 Vojtěch Hynais (1854–1925), český malíř, profesor na Akademii výtvarných umění v Praze. Podílel se na výzdobě Národního divadla (mj. je jeho dílem hlavní opona).
- 51 Podle vlastního životopisu Slováký z Horní Súče fotografoval dne 14. 8. 1889.
- 52 Ráj slovanská – myšleno nemuslimské obyvatelstvo Balkánu, podřízené turecké nadvládě.
- 53 Kačky či kečky – na středním Slovensku se u mužů vlasy začesaly za uši a pak spleťly do 2–4 vrkočů (kečky), do nichž se jako ozdoba zaplétaly stuhy nebo řemínky.
- 54 Je ovšem pravdou, že se objevila řada dohazovaček, kteří by Klvaňu znovu rádi oženili. Zmínil se o tom několikrát v dopisech, např. 29. 12. 1902 se rozhorlil: „...dosud žiji na vdovecké stoličci, jakkoliv celý svět mne žení a nevěst mi dohazuje do tuctů. Ničemní lidé: Kdybych se oženil, hned se přestanou o mne starati.“

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první pol. 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

About the Friendship of Two Josefs, or what the Moravian Josef Klvaňa had Written about to the Slovak Jozef Ludovít Holuby

A b s t r a c t

In the year 2007, 150 years had passed since the birth of Josef Klvaňa (* Jan. 27, 1857). Klvaňa was an important naturalist and ethnographer, who had worked for many years as a grammar school Professor in Uherské Hradiště (1884–1898), and later on as a headmaster of the Kyjov grammar school where he had remained until his death in 1919. Klvaňa's research into ethnography tied him especially closely to the region known as Moravian Slovakia (Slovácko), about which he had written a number of studies, but also contributed to the knowledge about the region by conducting collecting activities in the field. The items collected by him are presently in several museums' collections. The author of this article has decided to remember Klvaňa with a study that focuses on his friendly relations with Jozef Ludovít Holuby (1836–1923), a seminal ethnographer, but namely a botanist of Central European importance, who spent most of his life as an Evangelic priest in the West-Slovakian village of Zemianské Podhradie (close to Nové Mesto nad Váhom). In Holuby's inheritance, preserved in Slovak National Library Martin, there are 92 letters from Klvaňa from the years 1887–1919, which shed light on the life of their author, his collector's interests, his rich academic activities, his holiday travels, relations to places where he had worked, his share in the preparations of the great ethnographic exhibition that took place in Prague in 1895, and also Klvaňa's personal relationship to Slovakia, where he was interested not only in the life of the village people, but namely in the fate of the Slovaks as a nation and their future.

Über Freundschaft zwischen zwei Männern namens Josef oder was der Mähre Josef Klvaňa dem Slowaken Jozef Ludovít Holuby schrieb

Z u s a m m e n f a s s u n g

2007 vergingen 150 Jahre von dem Tag der Geburt eines namhaften Naturwissenschaftlers und Ethnographen Josef Klvaňa (*27. Januar 1857), der jahrelang als Studienrat in Uherské Hradiště (1884–1898) und danach als Direktor des Gymnasiums in Kyjov bis zu seinem Tod 1919 tätig war. Durch eigene Forschungen im Bereich der Volkskultur war Klvaňa mit der Region der Mährischen Slowakei besonders eng verbunden. Mit einer Reihe von Studien und mit zahlreichen Sammlungen, die heute Bestandteil von Fonds einiger mährischer Museen sind, trug er zum Kennenlernen dieser Region bei. Der Autor des Beitrags hat sich entschieden an Klvaňa zu erinnern, indem er seine freundschaftliche Beziehung zu Jozef Ludovít Holuby (1836–1923) näher bringt. J. L. Holuby, Ethnograph, vor allem aber Botaniker von mitteleuropäischer

Bedeutung, lebte überwiegend in einem westslowakischen Dorf Zemianské Podhradie (in der Nähe von Nové Mesto nad Váhom), wo er als evangelischer Priester tätig war. In seinem Nachlass, der in der Slowakischen Nationalbibliothek in Martin hinterlegt ist, sind insgesamt 92 Briefe von Klvaňa aus den Jahren 1887–1919 erhalten geblieben. Die Briefe berichten ausführlich über das Leben ihres Schreibers, über seine Sammlerinteressen, vielfältige Fachtätigkeit, Ferienreisen, Beziehung zu den Orten, wo er wirkte, über seine Teilnahme an Vorbereitungen für die große ethnographische Ausstellung in Prag 1895 und schließlich über seine vertraute Beziehung zur Slowakei, wo ihn nicht nur das Leben der Landleute, sondern auch das Schicksal der slowakischen Nation und die Zukunft der Slowaken interessierte.